

สื่อกล้ายม เศรษฐกิจ

: ผลกระทบต่อวัฒนธรรมใน 5 เชียง *

■ ธเนศวร์ เจริญเมือง

ก ล ำ ว น ำ

วัฒนธรรมหมายถึงวิถีชีวิต ระบบความเชื่อถือ ขนบประเพณี ภาษา และการแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก (เช่น ภาพวาด รูปปั้น บทกวี บทเพลง นิยาย) ของคนในสังคมหนึ่ง ๆ วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ซึ่งประกอบด้วยระบบการเมือง กฎหมาย และระบบการศึกษา หรือบางคนอาจพูดว่าการเมือง กฎหมาย การศึกษา ระเบียบประเพณีก็คือวัฒนธรรมนั่นเอง ขึ้นอยู่ว่าแต่ละคนมีคำจำกัดความเกี่ยวกับคำว่า วัฒนธรรมอย่างไร ครอบคลุมแค่ไหน

* ปรับปรุงจากบทความที่เสนอในการสัมมนาเรื่อง ศิลปวัฒนธรรม 5 เชียง วันที่ 1-3 มีนาคม 2537 ณ โรงแรมริมกกกรีนสอร์ท อำเภอเมือง เชียงราย จัดโดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏ เชียงราย ร่วมกับหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ

วัฒนธรรมและโครงสร้างส่วนบนส่วนอื่น ๆ เป็นภาพสะท้อนของระบบเศรษฐกิจอันเป็นโครงสร้างส่วนล่าง (Substructure) โดยทั่วไป โครงสร้างส่วนบนดำรงอยู่เพื่อรับใช้โครงสร้างส่วนล่าง เพราะคนเราจะมีชีวิตอยู่ได้ต้องอาศัยอาหาร น้ำ อากาศ และเครื่องนุ่งห่มซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต อันเป็นปัจจัยเศรษฐกิจเสียก่อน ต่อจากนั้นจึงมีเรื่องอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ การละเล่น การเมือง การปกครอง กฎหมาย การศึกษา ฯลฯ

ในแง่นี้ โครงสร้างส่วนบนจึงสอดคล้องสัมพันธ์กับโครงสร้างส่วนล่างอย่างแนบแน่น แยกจากกันไม่ได้ ต่างฝ่ายต่างอาศัยกันและมีผลต่อกัน ในเมื่อโครงสร้างส่วนบนมีองค์ประกอบหลายอย่าง องค์ประกอบเหล่านั้นก็มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันด้วย

วัฒนธรรมมีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน มีความสืบเนื่อง แต่ขณะเดียวกันก็เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของระบบการเมืองและเศรษฐกิจทั้งภายในและนอกประเทศ ตลอดจนวัฒนธรรมจากภายนอกประเทศ เมื่อคนในสังคมหนึ่งเห็นว่าการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมส่วนใดล้าสมัย ไม่มีประโยชน์อีกต่อไป เขาก็เปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านั้นเสีย

โครงสร้างส่วนล่างเป็นปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดโครงสร้างส่วนบน แต่ขณะเดียวกัน โครงสร้างส่วนบนก็มีบทบาทกลับไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนล่างได้เช่นกัน ที่ควรสนใจก็คือ การที่วัฒนธรรมและโครงสร้างส่วนบนอื่น ๆ ซึ่งมีได้เป็นเพียงภาพสะท้อนของโครงสร้างส่วนล่างอย่าง

เดียว จะมีบทบาทในการแสดงปฏิกิริยาต่อโครงสร้างส่วนล่าง แกะไขโครงสร้างส่วนล่างให้พัฒนาไปข้างหน้าอย่างไร เช่น ในกรณีที่โครงสร้างส่วนบนมีลักษณะอนุรักษนิยม ไม่ยอมแก้ไขปรับปรุงตัวเองให้ทันกับการพัฒนาของโครงสร้างส่วนล่าง แต่โครงสร้างส่วนล่างต้องการการพัฒนา ความขัดแย้งครั้งใหญ่ในสังคมก็อาจเกิดขึ้นได้ อาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและวัฒนธรรมที่ใช้ความรุนแรงขึ้นได้

ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทั้งสองระดับ จึงเป็นปมเงื่อนพื้นฐานในการเข้าใจการเคลื่อนไหวของสังคมต่าง ๆ

ในการศึกษาวัฒนธรรมนั้น ถ้าหากมุ่งมองแต่วัฒนธรรม หรือหลงใหลแต่ความงามของวัฒนธรรมบางด้าน โดยไม่พิจารณาบทบาทของการเมืองและเศรษฐกิจที่มีต่อวัฒนธรรม ก็ย่อมไม่อาจเข้าใจวัฒนธรรม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงนั้นได้

ในทำนองเดียวกัน การมองแต่ปัจจัยภายใน และละเลยปัจจัยภายนอก ก็ทำให้ไม่เห็นปัจจัยต่าง ๆ ทั้งด้านที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรม และการมองแต่อดีตของวัฒนธรรม หรือมองวัฒนธรรมในสภาวะหยุดนิ่ง ตายตัว หลงใหลกับความอลังการในยุคอติต ไม่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมในปัจจุบันและอนาคต ก็ไม่อาจเข้าใจวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงได้

บทความนี้มุ่งศึกษาวัฒนธรรมในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ต้องการศึกษาวาสีเหลี่ยมเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อสี่เหลี่ยมวัฒนธรรมอย่างไร แนวโน้มของวัฒนธรรมในดินแดนแถบนี้จะเป็นอย่างไร กรอบการศึกษาที่ใช้ในการมองวัฒนธรรมก็ได้อาศัยหลักการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวในตอนต้น

อนึ่ง คำว่า 5 เชียงเป็นคำที่หมายถึงเมืองสำคัญ 5 แห่ง อันเป็นเมืองสำคัญในเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ และปรากฏว่าเมืองเหล่านี้ล้วนมีชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่าเชียง ได้แก่ เชียงรุ่ง เชียงตุง เชียงทอง (หลวงพระบาง) เชียงราย และเชียงใหม่

วัฒนธรรม 4 ระดับ

ในห้วงเวลา 3 ทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยมีวัฒนธรรมที่แบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 วัฒนธรรมระดับโลก (Global culture) หมายถึงวัฒนธรรมอันเกิดจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีที่มีบทบาทครอบงำประเทศต่าง ๆ ที่เป็นเช่นนี้ได้ ก็เพราะประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจดังกล่าวมีกำลังทางเศรษฐกิจ การเมือง และการทหารอย่างมาก จึงสามารถเผยแพร่วัฒนธรรมของตนออกไปได้อย่างกว้างขวางและมีบทบาทดังกรณีของอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาที่มีต่อประเทศต่าง ๆ มากมายรวมทั้งประเทศไทยเรา

อิทธิพลของสหรัฐด้านการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจต่อสังคมไทย โดยเฉพาะตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ส่งผลให้วัฒนธรรมของ

สหรัฐมีบทบาทในสังคมไทยได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมดนตรี การร้องเพลง จังหวะการเต้นรำ ภาพยนตร์ อาหาร ภาษา การตั้งชื่อให้ลูกหลาน การตั้งชื่อบริษัทร้านค้า โรงแรม หมู่บ้าน จัดสรร คอนโดมิเนียม ประเทศและมหาวิทยาลัยที่คนไทยชอบไปเรียนต่อ รูปแบบการบริหารงานในแต่ละองค์กร การเล่นกีฬา การออกกำลังกาย และรูปแบบการแต่งกาย ฯลฯ

ในห้วงหลายปีที่ผ่านมา ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ประเทศที่เคยใช้ระบบสังคมนิยมได้หันมาใช้ระบบตลาดเสรีมากขึ้น ระบบตลาดเสรีที่สหรัฐมีบทบาทสำคัญกลายเป็นระบบเศรษฐกิจโลก จึงได้เกิดกระบวนการทำให้ทุกประเทศเป็นเหมือนกันหมด หรือที่เรียกว่าระบบโลกจึงเกิดขึ้น ดังที่เรียกกันว่า Globalization ซึ่งมีผู้แปลเป็นไทยว่า โลกานุวัตร หรือกระแสโลก หรือโลกาวิวัฒน์ แน่นนอน เมื่อระบบเศรษฐกิจจะเป็นแบบเดียวกันหมด ก็ย่อมส่งผลต่อระบบการเมืองและวัฒนธรรมด้วย และวัฒนธรรมของระบบโลกแบบทุนนิยมนี้เองที่กำลังมีบทบาทในสังคมไทยปัจจุบัน

การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมของระบบโลกให้ได้ดี ก็ควรทำความเข้าใจระบบเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศอภิมหาอำนาจทั้งหลาย

ระดับที่ 2 วัฒนธรรมระดับชาติ (National culture) หมายถึงวัฒนธรรมของผู้ปกครอง โดยทั่วไปวัฒนธรรมดังกล่าวก็คือสิ่งที่ผู้ปกครองปฏิบัติอยู่เป็นประจำ และต้องการให้คนทั่วประเทศยอม

รับและปฏิบัติตามวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ด้วย

แต่เนื่องจากสังคมหนึ่งหรือรัฐ ๑ หนึ่งมีประชาชนที่มาจากหลายวัฒนธรรม อาจมีภาษาต่างกัน ความเชื่อต่างกัน มีชนบประเพณีต่างกัน แม้คนเหล่านั้นจะมีภาษาเหมือนกัน ศาสนาเดียวกัน แต่เนื่องจากอยู่คนละเขต ห่างกันหลายร้อยกิโลเมตร กาลเวลาและสิ่งแวดล้อมก็ทำให้สำเนียงภาษาต่างกัน มีส่วนปลีกย่อยในศาสนาต่างกัน มีความคิดอ่านต่อการดำรงชีวิตในบางด้านต่างกัน กระทั่งอาจขัดแย้งกัน ถ้าหากเกิดการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจและผลประโยชน์กันทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ วัฒนธรรมระดับชาติในหลายรัฐจึงมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมครอบงำ (Dominant culture) มีอำนาจและบทบาทเหนือวัฒนธรรมอื่น ๆ ในรัฐนั้น หลายครั้งก็มองกันว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นอ่อนด้อยกว่า ควรละทิ้งเสีย และให้การยอมรับวัฒนธรรมระดับชาติแทน

วัฒนธรรมครอบงำที่เวลานี้แบ่งได้อย่างน้อย 2 ลักษณะ อย่างแรก เกิดขึ้นในประเทศแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีการรณรงค์ให้ยอมรับวัฒนธรรมระดับชาติไม่โจ่งแจ้ง ไม่เน้นการดูถูกเหยียดหยามวัฒนธรรมบางท้องถิ่น อย่างที่สอง เกิดในสังคมที่มีระบบการเมืองและวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม (Authoritarian) มีการเรียกร้องให้ทุกคนในรัฐให้การยอมรับและปฏิบัติตามวัฒนธรรมระดับชาติ มีการแสดงความยิ่งใหญ่และชื่นชมวัฒนธรรมระดับชาติอย่างเห็นได้ชัด อาจมีการดูถูกวัฒนธรรมท้องถิ่นบางอย่าง และอาจมีการห้ามวิพากษ์วิจารณ์หรือ

โต้แย้งวัฒนธรรมระดับชาติ

ในสังคมแบบที่สอง วัฒนธรรมระดับชาติหรือวัฒนธรรมครอบงำจะถูกปั้นแต่งให้เป็น “วัฒนธรรมประจำชาติ” หรือเอกลักษณ์แห่งชาติ (National identity) บีบบังคับให้ทุกคนในชาติเกิดความภูมิใจ ปลุกเร้าความรู้สึกแบบชาตินิยม

ไม่ว่าจะเป็นแบบแรกหรือแบบที่สอง วัฒนธรรมระดับชาติกำลังมีบทบาทในสังคมต่าง ๆ เกือบทั่วโลก ทั้งนี้เนื่องจากมันเป็นวัฒนธรรมของผู้ปกครอง ได้รับการยกย่องและผลักดันให้คนทั่วประเทศปฏิบัติตามและยอมรับตลอดไป ไม่ว่าจะโดยการบังคับแบบเปิดเผย หรือโน้มน้าวแบบละมุนละไมก็ตาม

การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมระดับชาติให้ดี ก็ควรทำความเข้าใจระบบการเมือง เศรษฐกิจ และการศึกษาของรัฐนั้น ๆ ตลอดจนเจตนาารมณ์และนโยบายของผู้ปกครองของรัฐนั้น ๆ ให้ดี

ระดับที่ 3 วัฒนธรรมท้องถิ่น (Local culture) ได้แก่วัฒนธรรมที่ปรากฏในหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัดต่าง ๆ ในแต่ละสังคม เป็นระบบความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด สำเนียงภาษา ภาษา ประเพณีต่าง ๆ ของคนในแต่ละท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากประเพณีภาษาของคนในภาคเหนือตอนบนแตกต่างจากภาคเหนือตอนล่าง ภาษาพูดและการละเล่นของคนอีสานต่างจากของคนในภาคกลางและภาคใต้ การแต่งกายและอาหารของคนในแต่ละภาคก็ต่างกัน รูปทรงของศาสนสถาน ศิลปะการตกแต่งแต่ละด้าน รูปแบบอาคารบ้านเรือน ก็ต่างกัน

วัฒนธรรมท้องถิ่นยิ่งต่างกันมาก และมีลักษณะเป็นชุด ๆ หนึ่งที่ต่างไปจากถิ่นอื่นก็ต่อเมื่อมีความแตกต่างในหลาย ๆ ด้าน

ในสังคมปัจจุบัน ที่ระบบข่าวสารการคมนาคมขนส่งรวดเร็ว ความแตกต่างของวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นก็เริ่มลดน้อยลง และหากวัฒนธรรมระดับโลกและวัฒนธรรมระดับชาติมีบทบาทมาก วัฒนธรรมท้องถิ่นก็จะยิ่งลดลงมากขึ้นเรื่อย ๆ และนับวันคนในแต่ละท้องถิ่นก็จะรับเอาวัฒนธรรมจากส่วนกลางและต่างประเทศมาใช้เสมือนหนึ่งเป็นของตัวเองมานาน

จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นสังคมแบบประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยม แนวโน้มของคนในแต่ละท้องถิ่นจะยอมรับวัฒนธรรมระดับชาติจะมีมากขึ้น ดังเหตุผลที่ได้กล่าวข้างต้น

ระดับที่ 4 วัฒนธรรมชายแดน (Border culture) หมายถึงวัฒนธรรมแบบท้องถิ่นที่ปรากฏในบริเวณชายแดนของรัฐบางรัฐ ในความเป็นจริง วัฒนธรรมชายแดนก็คือวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างหนึ่ง เพียงแต่เมื่อพูดถึงสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ วัฒนธรรมชายแดนได้กลายเป็นหัวข้อที่โดดเด่นน่าศึกษาประการหนึ่ง เพราะเหตุว่าดินแดนแถบนี้มีลักษณะพิเศษบางประการ ที่จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมืองที่เกี่ยวข้อง จึงจะเข้าใจวัฒนธรรม ชายแดน ณ จุดนี้ได้ดี

กล่าวคือ ณ บริเวณชายแดนของไทย-พม่า-ลาว-จีนในอดีตเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว เป็นดินแดนแห่งขุนเขามากมาย มีที่ราบขนาดเล็ก

นักกระจัดกระจายในหุบต่าง ๆ คนที่อาศัยในที่ราบคือคนเผ่าไท ส่วนคนที่อยู่บนภูเขาก็เป็นคนเผ่าอื่น เช่น ลัวะ ขมุ ข่า ม้ง เย้า อีเก้อ กะเหรี่ยง ลีซอ มูเซอร์ ฯลฯ

คนไทในหุบเขาแต่ละแห่งแม้จะมีภาษาพูดเหมือนกัน แต่ก็มีสำเสียงภาษา ตัวอักษรที่ใช้แตกต่างกันไปตามลักษณะท้องที่ นอกจากนี้ อิทธิพลของแว่นแคว้นที่อยู่ใกล้เคียงซึ่งมีลักษณะภาษาอีกอย่างหนึ่ง ก็ย่อมมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมในหุบเขาเหล่านี้ด้วย ดังเช่น พวกจ้วงอยู่ใกล้ชิดกับคนจีน, คนไท-อาหมอยู่ใกล้ชิดกับคนอัสสัม, คนไท-ยวนอยู่ใกล้ชิดกับสุโขทัยและอยุธยา, คนไท-ลุ่มน้ำสาละวินอยู่ใกล้กับพม่า, คนไท-ดำ ไท-แดง ที่อยู่ใกล้ชิดกับเวียดนาม, คนลาว-เวียงจันทน์อยู่ใกล้กับอิทธิพลของล้านนาและรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

การดำรงชีวิตของเผ่าชนเหล่านี้ในอดีตสามารถรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองได้มาก ที่สำคัญก็เพราะการคมนาคมขนส่งในอดีตที่ยากลำบากและกินเวลานาน การติดต่อไปมาหาสู่กันมีขีดจำกัด ระบบวิทยุโทรทัศน์ไม่มีเหมือนในปัจจุบัน ไม่มีระบบการศึกษาที่แผ่ไปทั่วเช่นสังคมสมัยใหม่ ไม่มีการสร้างค่านิยมเพื่อการบริโภคสินค้าเช่นสังคมสมัยใหม่

นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงไปถึงนโยบายและการทำงานของเผ่าชนต่าง ๆ ที่ยังไม่มี การสร้างรัฐชาติ (Nation-state) และการที่เผ่าชนต่าง ๆ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ผลก็คือแต่ละฝ่ายเคารพนับถือวัฒนธรรมของกันและกัน ไม่มีฝ่ายใดถือว่าวัฒนธรรม

ของตนเองแน่นกว่าของอีกฝ่าย จนกระทั่งครอบงำ วัฒนธรรมของคนอื่น ๆ เหลือแต่วัฒนธรรมแบบผู้ชนะหรือผู้ปกครองส่วนกลางอย่างเดียว เมื่อสภาพในอดีตเป็นเช่นนั้น เผ่าชนต่าง ๆ จึงสามารถรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ได้

อย่างไรก็ตาม สำหรับเผ่าชนที่อยู่ใกล้ชิดกันมาก ๆ ย่อมทำให้วัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ผู้ปกครองและประชาชนมีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดและประเพณี เป็นพี่น้องกัน ไปมาหาสู่กันบ่อยครั้ง มีการแต่งงานข้ามกลุ่ม เมื่อเป็นญาติพี่น้องกันก็ข้ามไปปกครองดินแดนของกันได้ ส่วนแคว้นที่อยู่อห่างออกไปมักมีความสัมพันธ์ที่ห่างไกลกัน กระทั่งเป็นศัตรูสู้รบปรกปรังกันเพื่อแย่งชิงไพร่พล

เมื่อล้านนาสูญเสียเอกราชตกเป็นเมืองขึ้นของอยุธยา-รัตนโกสินทร์ หลวงพระบางสูญเสียฐานะเมืองหลวงให้แก่เวียงจันทน์ รัตนนาตกเป็นส่วนหนึ่งของพม่า และเชียงรุ่งตกเป็นของจีน อาณาเขตของไทย-พม่า-ลาว-จีนตกอยู่ใต้อิทธิพลของประเทศล่าเมืองขึ้น โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ในช่วง 80-100 ปีที่แล้ว เกิดการแบ่งอาณาเขตกันใหม่โดยรัฐที่มีอิทธิพลจากภายนอก ดินแดนแถบชายแดนจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐต่าง ๆ คนไทยถูกพรากจากกันไปอยู่ภายใต้รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ดังกรณีเมืองยอง เมืองลวง และเมืองสิงห์ อยู่ใกล้ ๆ กัน ผู้คนเป็นญาติพี่น้องกัน กลายเป็นดินแดนของ 3 ประเทศ แม่น้ำโขงแยกผู้คนที่เคยเป็นพวกเดียวกันไปเป็น 4 ประเทศ

คือ ไทย พม่า ลาว และจีน ฯลฯ

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้ง 4 ประเทศกลายเป็นศัตรูหรือเหินห่างกันด้วยปัจจัยภายใน บางประการ จีนกลายเป็นประเทศสังคมนิยมในปี 2492 เช่นเดียวกับเวียดนามภาคเหนือ ลาวกลายเป็นแดนสงครามระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวา ไทยหันไปร่วมมือกับสหรัฐต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในจีน-ลาว-เวียดนามอย่างเต็มที่ พม่าตกอยู่ในอำนาจของฝ่ายทหาร ดำเนินนโยบายสังคมนิยมแบบปิดประเทศตั้งแต่ปี 2505 พรรคคอมมิวนิสต์ไทยได้รับความช่วยเหลือจากจีน-ลาวและเวียดนามเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลไทย

นอกจากนี้ หลังจากเวียดนามบุกเข้ายึดครองกัมพูชา และจีนทำสงครามสังคมนิยมเวียดนามในช่วงต้นปี 2522 จีนกับลาวและเวียดนามก็เหินห่างจากกัน สถานการณ์ชายแดนเริ่มตึงเครียด การไปมาหาสู่กันของประชาชนต้องสิ้นสุดลง ฯลฯ

เมื่อรัฐบาลของประเทศเหล่านี้เป็นศัตรูกัน หรือเหินห่างต่อกันเช่นนี้ ผลก็คือบริเวณชายแดนของแต่ละประเทศถูกปิดโดยกฎหมาย คนไทยต้องกลายเป็นศัตรูต่อกัน เนื่องจากแต่ละประเทศมีอุดมการณ์และระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

ในดินแดนแถบชายแดนที่ห่างไกลอำนาจรัฐเช่นนี้ ความเป็นศัตรูต่อกันย่อมมีน้อย เพราะนโยบายและอุดมการณ์ที่ขัดแย้งกันมิใช่สิ่งที่คนไทหรือคนบนภูเขาในเขตชายแดนเป็นผู้สร้าง แต่เมืองหลวงกับชาติมหาอำนาจเป็นคนสร้าง แต่สิ่งที่คนในแถบชายแดนทำได้ก็คือ ไม่เป็นศัตรูต่อกัน

แต่ก็ไปมาหาสู่กันน้อยลง ขณะเดียวกัน ระบบวิทยุโทรทัศน์และไฟฟ้าก็ยังมิได้แพร่หลายไปถึงบริเวณชายแดน การเผยแพร่วัฒนธรรมจากเมืองหลวงและวัฒนธรรมระดับโลกยังมีน้อย ผลก็คือวัฒนธรรมชายแดนยังอยู่แบบเดิมมาก 30 กว่าปีที่ผ่านมา วัฒนธรรมชายแดนจึงรักษาเอกลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างโดดเด่น ขณะที่วัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆ ไปถูกวัฒนธรรมระดับโลกและระดับชาติครอบงำมากขึ้นเป็นลำดับ

ตัวอย่างที่น่าสนใจได้แก่ ตัวอย่างที่ 1 วัฒนธรรมชาวเหนือ ที่มีคนให้ข้อสังเกตว่าในอดีตคนไทกินข้าวเหนียวแทบทุกแห่ง ยกเว้นคนไทในภาคกลางและภาคใต้ของไทยที่รับเอาวัฒนธรรมข้าวเจ้าจากคนเผ่าอื่นๆ ที่อยู่ติดทะเล ต่อมาภายหลัง เมื่อภาคกลางของไทยกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจรัฐของคนไทกลุ่มหนึ่งคืออยุธยา และธนบุรี-รัตนโกสินทร์ วัฒนธรรมข้าวเจ้าก็ค่อยๆ ขยายบทบาทเติบโตตามอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐอยุธยา-รัตนโกสินทร์

ในทำนองเดียวกัน วัฒนธรรมข้าวเจ้าก็รุกเข้าไปครอบงำวัฒนธรรมข้าวเหนียวของคนไท-อาหม, ไทลื้อที่เชียงรุ่ง, ไท-ยวนในล้านนา, ไทดำ-ไทแดงในเวียดนาม และไท-ลาวในลาว

การที่ทุนนิยมญี่ปุ่นประดิษฐ์หม้อหุงข้าวเจ้าไฟฟ้าออกตีตลาดทั่วโลก แต่ไม่มีหม้อหุงข้าวเหนียวไฟฟ้า ได้ก่อให้เกิดความสะดวกสบายในการหุงข้าวเจ้าอย่างยิ่ง ส่งผลให้วัฒนธรรมข้าวเจ้ายังมีบทบาทครอบงำและทำลายวัฒนธรรมข้าวเหนียวมากขึ้น ๆ

วัฒนธรรมการกินข้าวในล้านนาปัจจุบันเป็นภาพสะท้อนวัฒนธรรม 3 ระดับแรกได้อย่างดี ยิ่ง กล่าวคือ คนไทในล้านนาโดยเฉพาะเขตเมืองเวลานี้ กินขนมปังในตอนเช้า กินข้าวเจ้าในมื้อกลางวันและมื้อเย็น ส่วนชาวเหนือนั้นกินเป็นบางมื้อ สะท้อนให้เห็นบทบาทเด่นของวัฒนธรรมระดับโลก (ขนมปังมื้อเช้า) วัฒนธรรมระดับชาติ (ข้าวเจ้ากินทุกวันเป็นประจำ) ที่ครอบงำดินแดนล้านนาในเขตเมืองและชานเมือง มีบทบาทมากกว่าวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนชาวเหนือที่คนไท-ยวนเคยกินทุกมื้อเมื่อ 100 ปีที่แล้วเป็นวัฒนธรรมหลัก กลับกลายเป็นว่ากินเป็นบางครั้งในแต่ละสัปดาห์ ลดฐานะลงไปเป็นวัฒนธรรมรอง

ตัวอย่างที่ 2 วัฒนธรรมด้านภาษาพูด ภาษาเขียน รัฐรวมศูนย์ที่มีประสิทธิภาพเช่น จีนสามารถทำให้คนเชียงรุ่งเขียนและพูดภาษาจีนได้อย่างคล่องแคล่ว แต่คนเชียงรุ่งแม้จะพูดภาษาไทยได้ แต่ส่วนใหญ่เขียนตัวไท-ลื้อไม่ได้ เนื่องจากภาษาเขียนของไทย-ลื้อมีการสอนน้อยมากในโรงเรียน รัฐรวมศูนย์แต่ด้อยประสิทธิภาพด้านวัฒนธรรมเช่นพม่า ทำให้คนไท-ยองในเขตชายแดนพม่า-จีนพูดได้แต่ภาษายอง เขียนตัวหนังสือไทได้หากเคยบวชเรียนที่วัด หรือเรียนในกลุ่มสตรีที่บ้าน แต่ปรากฏว่าพูดภาษาพม่าไม่ได้เพราะแทบไม่เคยได้ยินได้ฟังจากใคร

และในทำนองเดียวกัน ตัวหนังสือของคนไท-ยวนในล้านนาซึ่งถูกห้ามเรียนห้ามสอนในสมัยรัชกาลที่ 6 ผลก็คือคนไท-ยวนยกเว้นพระสงฆ์

จำนวนมากขึ้น ๆ ที่อ่านและเขียนตัวหนังสือเมือง
แทบไม่ได้เลย ยิ่งมีการศึกษามากเท่าใดก็ยิ่งยอม
รับวัฒนธรรมระดับชาติ (ภาษาไทยกรุงเทพฯ) และ
วัฒนธรรมระดับโลก (ภาษาอังกฤษ) มากขึ้น และ
ต่อมาในระยะหลัง ๆ นอกจากภาษาเขียน ภาษา
พูดของคนไทย-ยวนก็เผชิญปัญหาเดียวกันคือคนไทย-
ยวนเริ่มพูดภาษาท้องถิ่นไม่ได้ คนไทย-ยวนพูด
ภาษากรุงเทพฯ มากขึ้นเรื่อย ๆ และพูด “กำเมือง”
ไม่ได้หรือไม่ยอมพูดอีกต่อไป โดยเฉพาะในหมู่
เยาวชน

ผลกระทบของการพัฒนา สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจต่อ วัฒนธรรมชายแดน

ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น 30 กว่าปีที่ผ่าน
มา วัฒนธรรมชายแดนรักษาเอกลักษณ์ของตนเอง
ไว้ได้ เนื่องจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจการเมือง
ระดับสากลส่งผลให้รัฐต่าง ๆ เป็นศัตรูต่อกัน บริเวณ
ชายแดนเหล่านี้จึงถูกตัดขาดจากการติดต่อสื่อสาร
เป็นเวลานาน

แต่สถานการณ์ดังกล่าวได้เปลี่ยนไปมาก
นับตั้งแต่ประเทศสังคมนิยมทั้งหลายหันมายอมรับ
ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี และพรรคคอมมิวนิสต์
ที่ต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐประสบภาวะล้มละลาย
พร้อม ๆ กันกับการเติบโตของพลังเศรษฐกิจแบบ
ทุนนิยมในรัฐที่หันหลังให้กับลัทธิสังคมนิยม

จะเห็นได้ว่าปมเงื่อนของสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ
ก็คือ การนำเอาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้าไปใน

บริเวณชายแดน การเข้าไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
อย่างขนานใหญ่หลังจากที่เคยใช้น้อยมากในอดีต
เช่น การตั้งโรงงานอุตสาหกรรม การทำฟาร์ม
ขนาดใหญ่เพื่อขายสินค้าเกษตรแก่ตลาดหรือป้อน
เข้าโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตร การขายสินค้า
นานาชาติทั้งสินค้าที่ผลิตได้ในเขตชายแดนและ
สินค้าจากแหล่งอื่น ๆ การตั้งโรงแรม รีสอร์ท
สนามกอล์ฟ การสร้างหมู่บ้านจัดสรร การทำสวน
เกษตรหรือคอนโดเทล สวนอาหาร ศูนย์วัฒน-
ธรรม พร้อมกันนั้น ก็จะมีธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่ง
จะมีการขายความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ และ
ขนบธรรมเนียมประเพณีของชนกลุ่มต่าง ๆ ที่มี
หลากหลายที่ยังหลงเหลืออยู่ และเป็นที่อยากรู้
อยากเห็นอย่างยิ่ง เพราะวัฒนธรรมท้องถิ่นส่วน
ใหญ่ถูกดูดกลืนหรือทำลายไปโดยวัฒนธรรมแห่ง
ชาติและวัฒนธรรมระดับโลกไปแล้ว

ในห้วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ข้อเท็จจริงที่
เกิดขึ้นทำให้เราพบว่า วัฒนธรรมระดับโลกและ
วัฒนธรรมระดับชาติเติบโตมากขึ้น และได้เข้าไป
มีบทบาทครอบงำวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้นเป็น
ลำดับ ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นถูกทำลาย หรือ
เปลี่ยนแปรเป็นวัฒนธรรมระดับชาติและระดับโลก
มากขึ้นเรื่อย ๆ

แนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในทศวรรษต่อไปนี้
สำหรับดินแดนสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ อันเป็นช่วงเวลา
ที่สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจจะได้รับการส่งเสริมอย่างเต็มที่
ก็คือ วัฒนธรรมระดับโลกและระดับชาติจะแพร่
ขยายรุกเข้าไปในบริเวณชายแดนอย่างมากมาย

หลังจากที่เข้าครอบงำวัฒนธรรมระดับท้องถิ่นเรียบร้อยแล้ว และจะมีผลทำให้วัฒนธรรมชายแดนถูกทำลายลงไปในช่วงเวลาต่อไปนี้

ปัจจัยในการทำลายวัฒนธรรมชายแดนมี 2 ด้าน อย่างแรกที่เป็นหลักคือ ปัจจัยทำลายจากภายนอก (external destructive forces) ได้แก่ คนจากถิ่นอื่น และคนที่เคยมีวัฒนธรรมท้องถิ่นแต่ได้สูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นของตัวเองไปแล้วนั่นเองที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ทำลายวัฒนธรรมชายแดน

ปัจจัยที่สองก็คือ ปัจจัยทำลายจากภายใน (internal destructive forces) ได้แก่ เจ้าของวัฒนธรรมชายแดนที่เคยมีชีวิตมาช้านานโดยไม่มีโอกาสได้สัมผัสกับวัฒนธรรมจากภายนอกมากนักนั่นเอง

ณ จุดนี้ จึงถึงคำถามที่ว่า ทำไมปัจจัยภายนอกต้องเข้าไปทำลายวัฒนธรรมชายแดน และอีกคำถามหนึ่งก็คือ เหตุใดคนชายแดนจะต้องทำลายวัฒนธรรมของตัวเอง

ประเด็นสำคัญที่เราควรทำความเข้าใจก่อนอื่นก็คือ ปัจจัยทำลายจากภายนอกและปัจจัยทำลายจากภายในที่ได้กล่าวมานั้นมี 3 ลักษณะที่ส่งผลให้เกิดการทำลายวัฒนธรรมชายแดน

ลักษณะที่ 1 ก็คือ พื้นฐานของระบบเศรษฐกิจ-การเมือง-สังคม ที่ต่างกันในพื้นที่ 2 แห่ง ลักษณะที่ 2 เรียกว่า มีปัจจัยดึงดูด และปัจจัยผลักดัน และลักษณะที่ 3 ก็คือ มีฝ่ายกระทำ และฝ่ายถูกกระทำ

ใน 3 ลักษณะดังกล่าวนี้ ลักษณะที่ 1 เป็นพื้นฐานสำคัญที่จะกำหนดลักษณะที่ 2 และที่ 3

วัฒนธรรมระดับโลกและวัฒนธรรมระดับชาตินั้น ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหรือสังคมนิยม ต่างก็มีจุดร่วมสำคัญประการหนึ่ง คือ มีอำนาจทางการเมืองที่ทรงพลังอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจทางการเมืองระดับชาตินั้นสามารถกำหนดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในขอบเขตทั่วประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแล้ว พลังของมันจะยิ่งทวีความเข้มข้นมากขึ้น เพราะว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมต้องการวัฒนธรรมแบบชอบการซื้อขาย การบริโภคสินค้าอย่างไม่มีขีดจำกัด การลงทุนในกิจการต่าง ๆ มากมายเพื่อแสวงหากำไรให้มากที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้น วัฒนธรรมระดับโลกและระดับชาติจึงมีบทบาทสำคัญติดตามมา 2 ข้อ นั่นคือ การเป็นฝ่ายดึงดูด และการเป็นฝ่ายกระทำ เพราะว่าต้องการให้ทุกคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องยอมรับธรรมเนียมการซื้อขาย การบริโภค การลงทุนในกิจการต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังจะบุกเข้าไปดำเนินการลงทุนสารพัดชนิดในทุก ๆ ดินแดนเสียเอง ทำการโฆษณาสินค้าอย่างแข็งขันเพื่อให้ลูกค้าสนใจและยอมรับสินค้าเหล่านั้น

ในทางตรงกันข้าม บริเวณชายแดนส่วนใหญ่กลับมีระบบเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกินหรือทุนนิยมในระยะต้น ๆ คือเศรษฐกิจสินค้าและเศรษฐกิจเงินตรายังพัฒนาได้ไม่มากนัก เมื่อเทียบกับเศรษฐกิจในเมืองหลวงหรือในประเทศที่พัฒนาแล้ว การผลิตภาคเกษตรมีจำกัด ชาวนาปลูกข้าวไว้กินเป็นส่วนใหญ่ เนื้อสัตว์ ผักผลไม้ก็หาจากในสวนครัว

และการเลี้ยงด้วยตัวเอง บ้านเรือนมีขนาดเล็ก
ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้ไม่มากนัก จำนวนร้านค้า
โรงแรม ธนาคาร สถานเริงรมย์ อาคารสิ่งก่อสร้าง
ต่าง ๆ มีไม่มาก ฯลฯ

ลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้คนในเขตนั้นมี
รายได้น้อย ขาดแคลนเครื่องใช้ต่าง ๆ มากมายใน
การพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น ถนนเป็นดินลูกรัง
หรือมีแต่โคลน ขาดโรงพยาบาล ไม่มีไฟฟ้าใช้ ไป
ไหนก็ต้องเดินหรือใช้รถจักรยาน ไม่มีโทรศัพท์
หรือการประปา หนังสือมีน้อย สินค้ามีจำนวนจำกัด
และนี่ก็คือปัจจัยผลักดันให้ผู้คนในเขตชายแดน
ไฝฝ้นอยากมีงานทำ อยากได้เสื้อผ้าสวย ๆ บ้าน
หลังใหม่ ถนนลาดยาง มีรถยนต์ใช้ มีการศึกษา
ระดับสูง บ้านเมืองเป็นตึกสูง มีศูนย์การค้าใหญ่ ฯลฯ

ยังมีการเปิดเส้นทางให้เชื่อมถึงกัน นักธุรกิจ
ขยายบทบาทเข้าไป และระบบสื่อสารคมนาคม
ขนส่งที่ทันสมัย วิทยุโทรทัศน์ไปถึง และหนังสือ
ขยายบทบาทเข้าไป สภาพที่ขาดแคลนวัตถุปัจจัย
หลายอย่างในเขตชายแดนตลอดช่วง 3 ทศวรรษที่
ผ่านมา จึงกลายเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้คนในเขต
ชายแดนหันไปหาสิ่งใหม่ ๆ ยิ่งเมื่อทราบว่า มีเมือง
อื่น ๆ นอกเขตชายแดนมีวัตถุปัจจัยต่าง ๆ มาก มี
แสงสี ความเจริญ และแหล่งสร้างงานตลอดจน
โอกาส หลายคนจึงออกไปหางานทำหรืออพยพ
ไปอยู่ในเมืองเหล่านั้น และส่วนที่ยังอยู่ในเขต
ชายแดนต่อไปก็จะละทิ้งวัฒนธรรมการดำรงชีวิต
แบบเก่า ๆ อย่างรวดเร็ว

นอกจากระดับการพัฒนาทางวัตถุปัจจัย

และอำนาจทางการเมืองที่ต่างกันทำให้เกิดสภาพ
ปัจจัยดึงดูดและปัจจัยผลักดัน (ซึ่งเป็นเรื่องของ
เศรษฐกิจและการเมือง) แล้ว ยังมีประเด็นวัฒนธรรม
ที่ควรสนใจ นั่นคือ วัฒนธรรมระดับโลกและระดับ
ชาติมีพลังที่จะบีบบังคับให้คนในเขตชายแดนรู้สึก
ว่าวัฒนธรรมชายแดนนั้นล้าหลัง เพราะผูกติดอยู่
กับเศรษฐกิจการเมืองที่ล้าหลัง คนในเขตชาย
แดนจึงถูกชักนำไปในทางที่ว่านอกจากเศรษฐกิจ
แบบใหม่จะดีกว่าแล้ว ในด้านวัฒนธรรมก็จะมีการ
ปรับตัวให้เหมือนกับเศรษฐกิจแบบใหม่อีกด้วย

ในห้วง 4-5 ปีที่ผ่านมา แม้ว่าจะระดับความ
เจริญทางเศรษฐกิจจากเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ๆ
จะยังสะพัดเข้าไปในเขตชายแดนไม่มากนัก แต่
เราสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมใน
ชายแดนได้เป็นอย่างดี เช่น คนภูเขาในเขตเชียง
ตุง แต่งกายด้วยผ้าทอแบบคนไทลื้อ-ยอง และ
แบบคนไทขิ่น

คนไทลื้อและไทยวนในลาวตอนเหนือแต่ง
กายแบบคนลาว ปลุกบ้านเหมือนบ้านของคนลาว

คนไทลื้อที่เชียงคำแต่งกายเหมือนฝรั่งหรือ
คนกรุงเทพฯ ปลุกบ้านแบบคนกรุงเทพฯ และ
หลายคนไม่พูดลื้ออีกต่อไป

ชาวม้งและอีเก้อในจังหวัดเชียงรายแต่งกาย
แบบคนกรุงเทพฯ พูดภาษากำเมืองและภาษา
กรุงเทพฯ เก่ง สร้างบ้านเรือนแบบคนไทย และ
ละทิ้งขนบธรรมเนียมหลายอย่างของตนเอง

หญิงสาวไทลื้อที่เชียงรุ่งนุ่งผ้าซิ่นแบบชุดจีน
หรือหันไปนุ่งกางเกง รับเอาลีลาการฟ้อนรำแบบ

จีนมาใช้ในการแสดงของตน พูดภาษาจีนเก่งกว่า ภาษาไทยลื้อ ตั้งชื่อให้ลูกหลานเป็นภาษาจีน และ ไม่มีชื่อภาษาไทย

ส่วนผู้ขายนั้นแทบจะไม่ต้องพูดถึง เพราะ ไม่ว่าจะเป็นเผ่าไหน ชาติไหน ก็เป็นกลุ่มคนที่จัด ได้ว่าทำลายชนบประเพณีดั้งเดิมของตนเอง และเผ่าชนของตนเองได้รวดเร็วยิ่งกว่าผู้หญิง หลายเท่า

บทบาทของ รัฐ ในการ อนุรักษ์ ศิลป วัฒนธรรม ชายแดน

บนพื้นฐานของการวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจ-การเมือง-สังคมที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ชัดว่า วัฒนธรรมชายแดนนั้นจะเปลี่ยนแปลงกลายเป็น วัฒนธรรมระดับชาติและระดับโลกในที่สุด

อย่างไรก็ตาม วิธีการวิเคราะห์เช่นนี้จะผิดพลาดสูงมาก ถ้าหากไม่นำบทบาทของรัฐในการ ดูแลจัดการวัฒนธรรมมาพิจารณาด้วย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่ารัฐที่มีบทบาทในการ ดูแลส่งเสริมเศรษฐกิจมีถึง 4 รัฐ ที่น่าสนใจมาก ก็คือ ทั้ง 4 รัฐมีรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างกัน อย่างน่าสนใจ

รัฐจีนเป็นรัฐที่อยู่ภายใต้การนำของพรรค คอมมิวนิสต์จีน รูปแบบของระบบการปกครอง เป็นแบบรัฐสภาผสมกับประธานาธิบดี แต่เนื้อหา เป็นแบบอำนาจนิยม พรรคการเมืองหรือกลุ่ม องค์การอิสระอื่นๆ มีบทบาททางการเมืองจำกัด

การจัดการดูแลวัฒนธรรมจึงเป็นผลงานของ รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคฯ

รัฐลาวเป็นรัฐที่อยู่ภายใต้การนำของพรรค คอมมิวนิสต์ลาว รูปแบบและเนื้อหาของระบบการ ปกครองคล้ายของจีนมาก การจัดการดูแล วัฒนธรรมจึงเป็นผลงานของรัฐบาลภายใต้การ นำของพรรคฯ

รัฐพม่าเป็นรัฐที่อยู่ภายใต้การนำของพรรค หรือกลุ่มนายทหาร รูปแบบและเนื้อหาของระบบ การปกครองในห้วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา มี ลักษณะอำนาจนิยมสูง การจัดการดูแลวัฒนธรรม จึงเป็นงานของรัฐบาล

ส่วนรัฐไทยในช่วง 60 ปีที่ผ่านมา มีการ เปลี่ยนแปลงมาก ระบบรัฐสภาสลับกับระบบ เผด็จการบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ยุคจอมพล สฤษดิ์เป็นต้นมา ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโลก ได้ขยายตัวส่งผลให้วัฒนธรรมระดับโลกมีบทบาท มากขึ้นเรื่อยๆ ในสังคมไทย แต่ขณะเดียวกัน ก็มี วัฒนธรรม 2 กระแสปรากฏขึ้น

กระแสแรกคือการรณรงค์ให้วัฒนธรรม ระดับชาติได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง มีการ นำเอาวัฒนธรรมระดับชาติไปแทนที่วัฒนธรรม ท้องถิ่นมากมาย วัฒนธรรมเช่นนี้ดำรงอยู่และ บทบาทที่สำคัญยิ่งนับแต่ยุคจอมพลสฤษดิ์เป็นต้นมา

แต่กระแสที่สองก็ค่อย ๆ ปรากฏขึ้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา นั่นคือกระแสอนุรักษ์และฟื้นฟูใน วัฒนธรรมท้องถิ่น แต่กล่าวโดยรวม กระแสที่สอง มีพลังไม่มากนัก มีลักษณะเป็นการแสดงในงาน

เรียกว่าวัฒนธรรมแฟชั่น (Superficial culture) หรือ การค้าขายหากำไร (Commercialized culture) มากกว่าจะเป็นการรักษาวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน หรือที่มีคนเรียกว่าวัฒนธรรมพื้นฐาน (Basic culture) หรือวัฒนธรรมแบบยั่งยืน (Sustainable culture)¹

สาเหตุที่วัฒนธรรมพื้นฐานในสังคมไทย อ่อนแอ ส่วนวัฒนธรรมแฟชั่นได้รับการส่งเสริมมาก ก็เพราะสาเหตุสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. ระบบการศึกษาไม่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมพื้นฐาน ไม่ส่งเสริมให้เกิดการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในแต่ละท้องถิ่น แต่ส่งเสริมการท่องจำ การเรียนรู้ด้านเทคนิคหรือสาขาอาชีพเฉพาะอย่าง และไม่ส่งเสริมการอ่านหนังสือนอกห้องเรียน

2. การให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมระดับชาติอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นส่วนเดียวกันกับ อำนาจทางการเมือง เป็นส่วนที่จะสนับสนุนอำนาจทางการเมืองให้คงอยู่ยาวนาน

และ 3. เศรษฐกิจไทยเป็นเศรษฐกิจที่พึ่งพาต่างชาติสูง อุตสาหกรรมการผลิตมีปริมาณและคุณภาพที่มีขีดจำกัดในการพัฒนา ด้วยเหตุนี้เพื่อให้เศรษฐกิจเติบโตต่อไป จึงต้องหันไปสนับสนุนการท่องเที่ยว หวังจะแสวงรายได้เพิ่มเติมและหวังจะให้ประชาชนมีงานทำ นักธุรกิจมีกำไรดีด้วยการนำนักท่องเที่ยวเข้ามาในประเทศให้มาก ๆ

และเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเมืองไทย ไม่รู้สึกเบื่อกับการดูของเก่า ๆ วัฒนธรรมท้องถิ่น

แบบแฟชั่นจึงถูกหยิบขึ้นมาใช้ และได้รับการส่งเสริมอย่างดีเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เอาวัฒนธรรมแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่เป็นของท้องถิ่น และถูกละทิ้งไปมาบัดฝุ่น และพัฒนา แล้วเสนอต่อตลาดเพื่อการค้าหากำไร

ในแง่นี้ หากสังคมไทยจะหวงคิดสักนิด เดียวก็จะพบว่า วัฒนธรรมแบบแฟชั่นนั้น หากได้รับการปรับปรุงก็จะกลายเป็นวัฒนธรรมแบบพื้นฐาน โดยอาศัยการปฏิรูประบบการศึกษา และปฏิรูประบบการปกครอง เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น และเมื่อถึงจุดนั้น สังคมไทยก็จะมีวัฒนธรรมพื้นฐานที่ดี และยิ่งจะทำให้เศรษฐกิจการท่องเที่ยวดีขึ้นกว่าเดิม เพราะใคร ๆ ก็อยากมาดูของจริง ไม่ใช่ของที่ใส่แต่ในงานแสดงเท่านั้น

กล่าวในแง่บทบาทของรัฐ น่าสนใจอย่างมากก็ตรงที่ว่าทั้ง 4 ประเทศในดินแดนสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจมีรูปแบบและบทบาทของรัฐที่ต่างกัน โดยอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1. รัฐที่ผ่านการปลดปล่อยเพื่อสร้างระบอบสังคมนิยมมาแล้ว ได้แก่ จีนและลาว 2. รัฐที่ฝ่ายปฏิวัติสังคมนิยมพ่ายแพ้ในการต่อสู้ คือ ไทย 3. รัฐที่การต่อสู้เพื่อเอกราชของชนกลุ่มน้อยยังดำเนินต่อไป ล่าสุดได้มีการเจรจาและตกลงทำสัญญาสงบศึกบ้างแล้ว ได้แก่ ประเทศพม่า

ที่ผ่านมา ประเทศที่ได้ผ่านสงครามการปลดปล่อยเพื่อสถาปนาระบอบสังคมนิยมมาแล้ว

1. ธเนศวร เจริญเมือง, วัฒนธรรมล่มสลาย : ปีก่อเมือง แม่ก้อเมือง ลูกอยู่เมืองบะจั่งเอกสารเพื่อการศึกษาและแก้ไขปัญหาท้องถิ่น ลำดับที่ 1 โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่น คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พฤศจิกายน 2536

จะมีกระบวนการด้านการพิทักษ์รักษาวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย ที่สามารถแบ่งได้เป็น 3 ด้าน คือ 1. ความจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของชนเผ่าต่าง ๆ ภายในประเทศเพื่อช่วยชนะในสงครามการปลดปล่อย นำไปสู่กระบวนการการยอมรับวัฒนธรรมอันหลากหลายของชนเผ่าต่าง ๆ ที่เข้าร่วมการต่อสู้ 2. นโยบายของกองกำลังที่ต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยและนโยบายของรัฐบาลหลังการปลดปล่อยในการพิทักษ์รักษาวัฒนธรรมของชนเผ่าต่าง ๆ มีลักษณะค่อนข้างเด่นชัดและได้รับการปฏิบัติ และ 3. โครงสร้างทางสังคมและการเมืองเอื้อต่อการพิทักษ์รักษาวัฒนธรรมของหลาย ๆ ชนเผ่า

ลักษณะทั้ง 3 ด้านนี้จะไม่ปรากฏในประเทศที่ไม่มี “การปลดปล่อย” เพราะว่าเป็นประเทศที่อำนาจรัฐยังอยู่ในมือของผู้ปกครองกลุ่มเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีฝ่ายปลดปล่อยประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ วัฒนธรรมเมืองหลวงจะมีอำนาจสูงและอำนาจจะเพิ่มขึ้นหลังจากประสบชัยชนะทางการเมือง ฝ่ายปลดปล่อยพ่ายแพ้ไป วัฒนธรรมเมืองหลวงสามารถครอบงำวัฒนธรรมอื่น ๆ ได้ทั่วประเทศมากขึ้น

ในการระดมพลังสามัคคีต่าง ๆ ก็จะมีเขตชุมชนเมืองหลวงเป็นสำคัญ ให้ทุกคนในชาติ

ยอมรับวัฒนธรรมของเมืองหลวงว่าเป็นวัฒนธรรมของชาติ กระทั่งละทิ้งวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะถือว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นล้าหลัง จะหันไปยอมรับวัฒนธรรมเมืองหลวงอย่างเดียว และหากจะรักษาหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นบางส่วนต่อไป ก็จะมีเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวไปขึ้นต่อและยกย่องเชิดชูอำนาจของวัฒนธรรมเมืองหลวง ไม่ใช่ถือว่าวัฒนธรรมทั้งสองมีฐานะเท่าเทียมกัน

นับแต่จีนได้รับ “การปลดปล่อย” ในปี 2492 และลาวได้รับ “การปลดปล่อย” ในปี 2518 เราจะเห็นผลพวงของการปฏิบัติตามนโยบายที่ได้กล่าวมาปรากฏทั่วไป จากสถิติของทางการ จีนมีชนชาติส่วนน้อย รวมทั้งสิ้น 55 เผ่า มีประชากรรวมกัน 67 ล้านคน แต่ก็คิดเป็นเพียง 6.7% ของจำนวนประชากรทั่วประเทศ² เทียบกับชนชาติส่วนน้อยในลาวมี 68 เผ่า มีประชากร 2 ล้านคนเศษหรือครึ่งหนึ่งของจำนวนประชากรทั้งหมด³

แต่ไม่ว่าจำนวนของชนชาติส่วนน้อยจะแตกต่างกันอย่างไร สิ่งที่เหมือนกันก็คือ ฝ่ายผู้ปกครองของทั้งสองประเทศสนใจว่าชนชาติส่วนน้อยแต่ละเผ่ามีตัวแทนระดับประเทศและระดับล่าง ๆ ในการประชุมเพื่อตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของประเทศ รวมทั้งการบริหารงานในระดับต่าง ๆ รัฐมีนโยบายส่งเสริมให้ชนชาติส่วนน้อยทั้ง

2. The National Minorities Questions Editorial Panel, *Questions and Answers about China's Minority Nationalities* (Beijing : New World Press, 1985), pp. 1-4

3. Joe Cummings, Laos, *A Travel Survival Kit* (Hawthorn, AUS: Lonely Planet Publications, 1994), pp. 34-38 and the Institute of Ethnic Studies, *Tourist of Ethnic Groups in Laos* (Vientiane: the Social Science Committee, 1992.)

หลายรักษาชุดแต่งกายประจำชาติ รักษาประเพณีต่าง ๆ ของชนชาติของตนเองต่อไป ในการจัดทำทะเบียนหรือบัตรต่าง ๆ ก็จะมีการระบุว่าใครเป็นชนชาติใด มีการจัดพิมพ์หนังสือที่ใช้ภาษาเขียนของชนชาติส่วนน้อยต่าง ๆ มีการสอนภาษาชนชาติส่วนน้อยในโรงเรียน มีการจัดตั้งสถาบันศึกษาและวิจัยเรื่องราวของชนชาติส่วนน้อย ตลอดจนการจัดทำรายการวิทยุโทรทัศน์ รวมทั้งการฝึกซ้อมและจัดแสดงศิลปการแสดงต่าง ๆ ของชนชาติเหล่านั้นอย่างสม่ำเสมอ

กล่าวเฉพาะในเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ เขตปกครองตนเองสิบสองปันนาในจีน และแขวงบ่อแก้ว และหลวงน้ำทาของลาว มีความแตกต่างกันอย่างน่าสนใจ กล่าวคือขณะที่ชาวไทลื้อในสิบสองปันนาได้รับการขอร้องจากฝ่ายองค์การนำของประเทศให้ช่วยกันรักษารูปทรงของบ้านแบบไทลื้อไว้ บ้านของชาวไทลื้อในลาวตอนเหนือกลับเปลี่ยนเป็นแบบบ้านของคนลาวจนเกือบหมดสิ้น

ในทำนองเดียวกัน ขณะที่หญิงชาวไทลื้อในสิบสองปันนาแต่งกายแบบไทลื้อเป็นส่วนใหญ่ หญิงไทลื้อในลาวเหนือกลับแต่งกายใกล้เคียงกับหญิงลาวจนดูไม่ออกว่าเป็นชนเผ่าใดอีกแล้ว

ความแตกต่างดังกล่าวอาจอธิบายได้ 3 ประเด็นคือ 1. คนไทลื้อในสิบสองปันนาอยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่ เคยมีเจ้าแผ่นดินปกครอง มีระบบวัฒนธรรมที่แน่นอนมาเป็นเวลานาน ครั้นต่อมาตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของคนจีน ระบบวัฒนธรรมที่ต่างกันอย่างระหว่างคนจีนและคนไทลื้อ

อย่างเกือบสิ้นเชิง น่าจะมีผลทำให้คนไทลื้อรู้สึกถึงความเป็นคนละพวก และต้องการรักษาขนบประเพณีของตนเองไว้ ยิ่งเมื่อได้รับการร้องขอจากการให้ช่วยกันรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมของคนไทลื้อจึงได้รับการรักษาไว้อย่างมาก แต่แม้กระนั้นก็ตาม เราจะพบว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปที่ละส่วน นั่นคือวัฒนธรรมเมืองหลวงค่อย ๆ มีบทบาทเหนือวัฒนธรรมชาวไทลื้อมากขึ้นเรื่อย ๆ

ตัวอย่าง ชายไทลื้อในสิบสองปันนาจะแต่งกายแบบชายชาวจีนอย่างเต็มที่ คนไทลื้อทั้งชายหญิงจะพูดและเขียนภาษาจีนได้ดีมาก และส่วนใหญ่มักมีชื่อจีน แต่จะเขียนหรืออ่านภาษาไทยไม่ได้

เราจะเห็นการแต่งกายของหญิงสาวไทลื้อรุ่นใหม่ที่ไมุ่่งผ้าซิ่น แต่จะแต่งกายคล้ายคลึงหญิงสาวจีน ใช้ผ้าไหมหรือผ้าโรงงาน ใช้สีเดียวกันทั้งชุด หรือนุ่งกางเกงแบบหญิงชาวจีนทั่วไป เรายังได้เห็นลีลาการร่ายรำของคนไทลื้อที่รับเอาลีลาของจีนมาใช้หลาย ๆ ท่า

หญิงสาวจากเมืองเชียงรุ่งที่มีการศึกษา กระทั่งเคยไปเรียนที่คุนหมิงหรือเคยไปประชุมที่ปักกิ่ง จะแต่งกายและมีลีลาคล้ายหญิงสาวชาวจีนมากกว่าหญิงชาวไทลื้อที่อยู่ในเมืองติตชายแดนเช่นเมืองล่าหรือเมืองลง

อีแสงแห่งเมืองลุนซึ่งนุ่งผ้าซิ่นและไม่เคยนุ่งกางเกงแบบหญิงชาวจีน จะย้ำหลายครั้งว่าอยากให้ลูกชายของเธอแต่งงานกับคนลื้อ ไม่เอา “สาวฮ่อ” (สาวจีน) แต่อีแดง-สตรีไทลื้อชั้นนำในเชียงรุ่งที่เคย

ไปประชุมและไปฝึกอบรมหลายแห่งในประเทศจีน ปัจจุบันเป็นหัวหน้าหน่วยงานแห่งหนึ่งของรัฐใน เชียงรุ่ง และจะแต่งกายแบบคนจีนคอยต้อนรับคน ไทยที่ไปเยือน ก็บอกผู้เขียนว่า ลูก ๆ ของเธอจะ แต่งกับใครก็ได้ทั้งนั้น “ที่สำคัญต้องดูอาชีพ ฐานะ การงาน และมองให้เห็นอนาคต” ท่าทีของสอง หญิงแห่งสิบสองปันนาก็บอกชัดว่า บรรทัดฐาน ของแต่ละคนจะนำไปสู่การตัดสินใจและการปฏิบัติ ที่แตกต่างกันอย่างแน่นอน แต่ถึงอย่างไรก็ไม่อาจ ล่วงพ้นบริบททางสังคมที่เธอทั้งสองสังกัดอยู่ได้⁴

ทั้งหมดนี้ก็คือตัวอย่างของความสัมพันธ์ ระหว่างวัฒนธรรมเมืองหลวงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมใดมีฐานะครอบงำก็จะมีบทบาทต่อ วัฒนธรรมท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแต่ละแห่ง ตรงกันข้ามกับลาว ที่แม้ว่าประชาชน ชนชาติส่วนน้อยจะมีจำนวนรวมกันถึงครึ่งหนึ่งของ จำนวนประชากรทั่วประเทศ แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นคน ตระกูลไท-ลาวที่พูดภาษาและมีวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน

ความใกล้เคียงกันดังกล่าวประกอบกับ นโยบายของรัฐสนับสนุนการรักษาวัฒนธรรมของ ชนกลุ่มต่าง ๆ อยู่แล้ว ก็ย่อมทำให้สังคมและ วัฒนธรรมมีลักษณะเปิดกว้าง ทำให้แต่ละฝ่ายหัน เข้าหากันมากขึ้น แต่ในที่สุดวัฒนธรรมเมืองหลวง หรือวัฒนธรรมของผู้กุมอำนาจก็คือวัฒนธรรมลาว จะมีบทบาทหลักในการดึงดูดวัฒนธรรมของเผ่า อื่น ๆ ให้เลือนไหลเข้ามาหาศูนย์กลาง

เราจึงเห็นหญิงไทลื้อแต่งกายแบบหญิงลาว บ้านของคนไทลื้อเป็นแบบบ้านคนลาว คนลาวทิ้ง และคนบนภูเขาหลายส่วนพูดภาษาลาว แต่งกาย แบบคนลาว และปลูกบ้านแบบบ้านของคนลาว

แต่ถึงกระนั้น คนเหล่านี้ก็ทราบดีว่าพวกเขาแต่ละคนมีภูมิหลังที่ต่างกัน บัตรประชาชน ของพวกเขาแต่ละคนก็ระบุชัดว่าใครเป็นชนเผ่าไหน ไม่มีใครรู้สึกว่าจะวัฒนธรรมของตัวเองด้อยกว่า

ในขณะที่จีนกับลาวเป็นแบบที่กล่าวมา ประสบการณ์ในสังคมไทยและพม่ากลับแตกต่าง ออกไปอย่างสิ้นเชิง สังคมไทยกับพม่าเหมือนกัน ตรงที่เน้นวัฒนธรรมเมืองหลวงเช่นกัน ละเลย วัฒนธรรมท้องถิ่นเหมือนกัน พยายามชูความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันในชาติที่สูงเด่นเหมือนกัน แต่ สังคมทั้งสองมีองค์ประกอบภายในที่แตกต่างกันมาก ในช่วง 40 ปีหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง พม่า กับไทยจึงแตกต่างกันมากในแง่ของการสร้าง วัฒนธรรมภายในชาติ

การที่พม่ามีกองกำลังต่อสู้ด้วยอาวุธเพื่อ เอลราชหลายกลุ่ม และต้องเผชิญสงครามกลาง เมืองมานาน ผสานเข้ากับนโยบายการปิดประเทศ ทำให้ระบบเศรษฐกิจไม่ได้รับการพัฒนาเป็นเวลา นาน เราจะเห็นบทบาทของรัฐในบริเวณชายแดน มีจำกัด

ตลอดเส้นทางนับตั้งแต่เชียงตุงไปจนถึง เชียงลื้อ ณ ชายแดนจีน และนับตั้งแต่ด้านทิศ ตะวันออกของเมืองพยากไปจนถึงเมืองสูง ณ

4.โปรดดูนครสวรรค์เจริญเมือง, “มือเที่ยงที่เมืองลุน” ใน เนชั่นสุดสัปดาห์ 7-13 มกราคม 2537 หน้า 78-79.

ชายแดนจีน เราจะเห็นวัฒนธรรมของประชาชนชาวไทลื้อ ไทยอง และว่า ยังได้รับการรักษาไว้แบบเดิม คือก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง

ถ้าเรานำเอาสำนวนของนักสังคมวิทยา-มานุษยวิทยามาใช้ นี่ก็คือสวรรค์ของนักวิจัยภาคสนาม เพราะในโลกนี้ คงจะมีสถานที่เช่นนี้หลงเหลืออีกไม่มากนัก ที่วัฒนธรรมชายแดนของหลายชนเผ่าได้รับการรักษาไว้อย่างดี ยิ่ง ขณะที่คนไทลื้อในเชียงรุ่ง คนไตดำในหลวงน้ำทา คนเมืองในเชียงราย และคนไทลื้อที่เชียงคำ ต่างปรับตัวเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ในระดับที่แตกต่างกัน

ที่ดินแดนในพม่าตะวันออกติดชายแดนจีนเป็นเช่นนี้ได้ ผิดกับภาคเหนือของไทย ที่คนเมืองคนลื้อ คนยอง และชาวเขา กลายเป็นคนกรุงเทพฯ ไปหมดแล้ว ก็เพราะวัฒนธรรมเมืองหลวงของพม่าเข้ามามีบทบาทในดินแดนแถบนี้น้อยมากนั่นเอง

ในสภาพที่ปริมาณวิทยุ โทรทัศน์ โรงเรียน สถาบันการศึกษาชั้นสูง หนังสือพิมพ์ ถนนลาดยาง ยานพาหนะ และโทรศัพท์ ฯลฯ มีจำกัดมากในเขตพม่าตะวันออก เมื่อเทียบกับภาคเหนือตอนบนของไทย สิ่งเหล่านี้ก็สามารถบอกได้ว่า เหตุใดกระบวนการรักษาวัฒนธรรมชายแดนและวัฒนธรรมท้องถิ่นในพม่าและไทยจึงแตกต่างกันอย่างมาก

คำ ส ่ง ท ำ ย

เมื่อต้นปี 2536 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เสนอบทความชิ้นสำคัญเรื่อง *สยามสู่ศตวรรษที่ 21* โดยได้กล่าวถึงกระแสโลกาภิวัตน์ และการพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจ (Economic interdependence) ที่ขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก พร้อมกันกับการเติบโตใหญ่ของกระแสเสรีประชาธิปไตย (Democratization) ที่ส่งผลให้อำนาจของระบอบเผด็จการ กึ่งเผด็จการ และประชาธิปไตยแบบพรรคการเมืองพรรคเดียวมีอำนาจรวมศูนย์ต้องอ่อนแอลง

ท่ามกลางการเติบโตของทั้งสามกระแส ชัยอนันต์เห็นว่า พลังที่จะรับมือกับกระแสเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพและหาประโยชน์จากกระแสเหล่านั้นได้ โดยเฉพาะด้านการเมืองและการบริหาร ไม่ควรจะเป็นภารกิจของผู้กุมอำนาจระดับส่วนกลางเท่านั้น แต่ควรเกิดขึ้นทั้งในระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่นด้วย และแน่นอน นอกจากรัฐจะมีบทบาทแล้ว ภาคเอกชนและภาคประชาชนก็ควรเข้าไปมีบทบาทในการรับมือด้วย

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ยังเห็นว่าพลังของท้องถิ่น “ซึ่งรวมถึงภาษา” และ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรมย่อย ...จะเป็นพลังด้านบวกเชิงสร้างสรรค์ต่อการเติบโตของรัฐ”⁵

เมื่อเราเอาแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณา

5.ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *สยามสู่ศตวรรษที่ 21* เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อสู่ความเป็นนานาชาติ” ในการประชุมผู้บริหารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ณ โรงแรมริมกกริสอร์ท เชียงราย, มีนาคม 2536

ประสานกับบทบาทของวัฒนธรรมระดับโลกและวัฒนธรรมระดับชาติ ที่มีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมชายแดนที่ได้กล่าวไว้ในบทความนี้ เราจะพบว่าวัฒนธรรมย่อยที่ชียอนันต์กล่าวถึงก็คือวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมชายแดนนั่นเอง

ประเด็นมีอยู่ในสังคมที่ “ไม่มีการปลดปล่อย” และรวมศูนย์อำนาจมากเช่นสังคมไทยนั้น การเน้นให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมระดับชาติและระดับโลก และความอ่อนแอของอำนาจการปกครองในระดับท้องถิ่น ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมชายแดนมีกำลังอ่อนแอ และนับวันแต่จะถูกทำลายมากขึ้น ในขณะที่สังคมที่มี “การปลดปล่อย” แล้วกลับมีความพยายามจากทั้งระดับชนชั้นนำทางการเมืองและโครงสร้างสังคมการเมือง ที่จะรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมชายแดนเอาไว้มากกว่า

ปัญหาจึงมีอยู่ 2 ข้อ คือ 1. จะทำอย่างไรที่จะลดการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง และเพิ่มอำนาจในการบริหารจัดการท้องถิ่นด้วยคนในท้องถิ่นเอง และ 2. ในขณะที่ข้อ 1 ที่กล่าวมายังไม่ได้รับการปฏิบัติหรือยอมรับจากคนจำนวนมากเวลานี้ วัฒนธรรมย่อยได้รับการยอมรับส่วนหนึ่งในรูปของสินค้า เพราะคนที่มาจากวัฒนธรรมระดับชาติเริ่มแสวงหาวัฒนธรรมใหม่ที่แปลกไปจากวัฒนธรรมระดับชาติและระดับโลกอันซ้ำซากจำเจ จึงออกเดินทางท่องเที่ยวไปเสาะหาและสัมผัสวัฒนธรรมย่อยในที่ ๆ ห่างไกล วัฒนธรรมย่อยที่ได้รับการรักษาหรือส่งเสริมจึงเป็นวัฒนธรรม

แฟชั่นหรือส่งเสริมให้เป็นเพียงสินค้า แต่ไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นวัฒนธรรมพื้นฐานที่มีลักษณะยั่งยืน ส่วนอำนาจท้องถิ่นในการบริหารจัดการท้องถิ่นก็ไม่ได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด

กล่าวโดยสรุป สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจเป็นผลผลิตเล็ก ๆ อันหนึ่งในกระบวนการระดับโลกที่คนจำนวนมากรู้จักกันในนามโลกาภิวัตน์ จุดใหญ่ใจความของสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจในขณะนี้ก็คือ การขยายอาณาเขตทางเศรษฐกิจของนักธุรกิจออกไปให้ครอบคลุมทั่วโลกเพื่อแสวงหาผลกำไรในการดำเนินธุรกิจ สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจน่าพึงปรารถนาสำหรับบุคคลหลายฝ่าย ก็เพราะดินแดนดังกล่าวมีทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมากที่ยังไม่ถูกนำมาใช้แรงงานราคาถูก มีแหล่งท่องเที่ยวมากมายที่สามารถสร้างกำไรมหาศาลให้แก่ผู้ลงทุน และปัจจัยภายในบางประการในดินแดนดังกล่าวที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาว นอกจากนี้ หากประเทศทั้งสี่เกี่ยวพันกับสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจโดยตรงเพิ่มสัมพันธ์กันมากขึ้นในดินแดนดังกล่าว ก็น่าจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกมากมายในทางเศรษฐกิจ

แต่กล่าวในแง่วัฒนธรรมแล้ว ถ้าหากไม่มีการสร้างความเข้มแข็งให้แก่วัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมชายแดน ด้วยการกระจายอำนาจทางการเมืองให้แก่ท้องถิ่น และถ้าหากไม่ยุติบทบาทครอบงำในเชิงอำนาจนิยมของวัฒนธรรมระดับชาติแล้ว การขยายตัวของสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจมากเท่าใดก็จะส่งผลให้วัฒนธรรมในดินแดนสี่เหลี่ยม

เศรษฐกิจที่ดำรงอยู่มาช้านานต้องถึงกาลล่มสลาย
ลงในทศวรรษนี้อย่างแน่นอนที่สุด โดยเฉพาะใน
บริเวณของสังคมที่ “ไม่มีการปลดปล่อย”

ส่วนที่หลงเหลืออยู่ในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจที่
สำคัญก็จะได้แก่ วัฒนธรรมแพ้นั้นที่นำมาดัดแปลง

เป็นสินค้าเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค
จากแดนไกล ซึ่งใฝ่ฝันอยากจะไปชมสี่เหลี่ยม
เศรษฐกิจ หรือถูกอุปโลกน์ขึ้นมาโดยนักธุรกิจร่วม
กับเจ้าหน้าที่ของรัฐต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมธุรกิจการ
ท่องเที่ยวให้เฟื่องฟูต่อไป